

СЕКЦІЯ 11.

ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СУДОУСТРОЮ, ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ, ІНШИХ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, АДВОКАТУРИ

Долежан Валентин Володимирович

Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри організації судових, правоохоронних органів
та адвокатури, доктор юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУДДІВ

Інститут дисциплінарної відповідальності суддів в Україні від радянських часів і дотепер розвивався досить непослідовно і суперечливо під впливом політичної обстановки в суспільстві. Як відзначив радянський науковець В. Семенов, «судді можуть бути притягнуті до дисциплінарної відповідальності за порушення трудової, державної дисципліни, за упушення в роботі внаслідок недбалості або недисциплінованості» [1]. Притягнення до відповідальності за порушення прав і свобод громадян фактично перебувало на другому плані. Значно більшої ваги в тодішніх умовах набувало притягнення суддів до партійної відповідальності, причому не стільки за відхилення від закону, а скільки за вчинки не пов'язані із судочинством або за неучасть у різних господарських кампаніях.

Натомість, як відзначила наша сучасниця О.М. Овчаренко, для демократичних країн Європи, і не лише Європи є властивою велика багатоманітність заходів дисциплінарної відповідальності щодо суддів залежно від складності життєвих ситуацій і пов'язана з цим індивідуалізація заходів відповідальності [2]. Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 15.11.2010 р. (ч. 1 ст. 88) єдиним видом дисциплінарної відповідальності щодо суддів було передбачено оголошення йому догани, що аж ніяк не

враховувало різноманітності дисциплінарних правопорушень та послаблювало ефективність юридичної відповідальності [3].

За браком місця не будемо зупинятися на проміжних етапах вирішення цього питання, а звернемося одразу до сучасності. На сьогодні система дисциплінарної відповідальності суддів значно ускладнилась. Частиною 1 статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 03.10.1917 р. визначено 19 складів умисних або внаслідок недбалості дисциплінарних правопорушень суддів [4], різних за змістом і ступенем суспільної шкідливості. Причому слід мати на увазі, що значна їх частина може у реальних життєвих обставин набути не дисциплінарного, а кримінально-правового змісту.

У зв'язку з цим прокурор як учасник судового провадження повинен своєчасно вживати заходів для усунення порушень закону, що вчиняються на шкоду державним і суспільним інтересам.

Звертає на себе увагу, що законодавиць у даному випадку не став передбачати дисциплінарну відповідальність щодо кожного з дев'ятнадцяти видів дисциплінарних правопорушень.

Ст. 109 ч. 1 Закону визначено шість видів дисциплінарних стягнень щодо суддів: попередження, догана з позбавленням доплати до посадового окладу судді на один місяць, сувора догана з позбавленням цих доплат на строк до трьох місяців; відсторонення від посади на строк від одного до шести місяців з позбавленням права на одержання відповідних доплат, переведення судді на посаду нижчого рівня, подання про звільнення судді з посади.

При цьому важко погодитись з наданням характеру дисциплінарного стягнення направленню судді до Національної школи суддів України «для підтвердження здатності здійснювати правосуддя у відповідному суді» (п. 4 ч. 1 ст. 109 Закону). Навряд чи можна навчання дорівнювати до покарання.

У пунктах 4-6 частини першої зазначеної статті дисциплінарними стягненнями передусім названі подання про застосування відповідних стягнень, а не самі стягнення. У зв'язку з цим суб'єктів і порядок внесення таких подань слід було б визначити в спеціальній нормі.

У частині 2 вимогу стосовно застосування принципу пропорційності при обранні дисциплінарного стягнення варто було б винести на початок зазначеної норми.

Відповідно до ч. 2 ст. 109 зазначеного Закону «Під час обрання виду дисциплінарного стягнення стосовно судді враховуються характер дисциплінарного проступку, його наслідки, особа судді, ступінь його вини, наявність інших дисциплінарних стягнень, інші обставини, що впливають на можливість притягнення судді до дисциплінарної відповідальності». Дисциплінарні стягнення

застосовуються з урахуванням принципу пропорційності». На наш погляд, вказівку щодо застосування принципу пропорційності у цій частині потрібно переставити на перше місце, а уже після цього – розкрити його зміст,

У Законі доцільно додатково виокремити такі дисциплінарні проступки суддів: тривалу затримку без поважних причин початку судового засідання або взагалі неявку судді на засідання, грубе, зневажливе ставлення до учасників судового розгляду і присутніх. Про це, зокрема, свідчить зміст телевізійних трансляцій про явно ненормальну поведінку суддів, а інколи – навіть зрив судових засідань. Трансляція судових засідань інколи перетворюється на антипропаганду суддівських чеснот. Чи не варто нам запозичити нам досвід судової системи США, де трансляція судових засідань взагалі не практикується?

Процесуальні аспекти розгляду дисциплінарних справ щодо судді розглянуто у главі 4 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» [5]. Дисциплінарні провадження розпочинаються за скаргами щодо дисциплінарних проступків суддів (дисциплінарними скаргами) або за ініціативи Дисциплінарної палати чи Вищої кваліфікаційної комісії суддів у випадках, визначених законом. Жодних конкретних строків для розгляду дисциплінарних проваджень Законом не передбачено, за винятком орієнтації на так звані «розумні строки», за якими, як свідчить практика, може приховуватись відверта тяганина.

У статті 107 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» містяться положення щодо підвищення ролі адвокатів у процесі розгляду справ за зверненнями зацікавлених осіб з так званими дисциплінарними скаргами щодо протиправної поведінки суддів у процесі (ч. 1 ст. 107). Така практика в цілому заслуговує на позитивну оцінку, оскільки вона сприяє підвищенню обґрунтованості скарг на дії і рішення суддів і підвищенню ефективності їх притягнення до дисциплінарної відповідальності.

Відповідно до ч. 2 ст. 107 зазначеного Закону «Адвокат зоб'язаний перевірити факти, які можуть тягнути за собою дисциплінарну відповідальність судді, до подання дисциплінарної скарги». Очевидно, в даному разі слід вести мову не про перевірку фактів, а про їх доведення з урахуванням позицій адвоката і заявника.

У ч.ч. 4-8 зазначеної статті міститься низка пересторог стосовно поведінки адвокатів, які за подачу необґрунтованих скарг можуть бути притягнуті до дисциплінарної відповідальності. Зокрема, адвокат за подачу безпідставної дисциплінарної скарги може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності відповідно до Закону (ч. 3 ст. 107). Проте реальність таких заходів може дістати підтвердження лише в результаті судового розгляду.

У зв'язку з появою частини першої статті 107 зазначеного Закону у чинній редакції є нарізною потреба у внесенні відповідних доповнень до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. [6]. Органам адвокатського самоврядування необхідно, на нашу думку, узагальнювати досвід надання адвокатами України юридичної допомоги з цих питань.

На наш погляд, доцільно після накопичення певного досвіду судової і адвокатської практики проводити спільні узагальнення цієї практики для запобігання порушенням законодавства про дисциплінарну відповідальність суддів та усунення порушень закону у цій сфері.

Зазначені порушення можуть виявлятися судами апеляційної і касаційної юрисдикції при перегляді ними у встановленому порядку судових рішень, відобразитись в узагальненнях судової практики. Ці матеріали можуть також використовуватись палатами Вищої ради правосуддя при розгляді скарг з цих питань.

І останнє. Увагу дослідників не може оминати та обставина, що питання дисциплінарної відповідальності суддів і застосування до них законодавства стосується частково Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а частково – Закону України «Про Вищу раду правосуддя». В результаті дослідникам і юристам-практикам при вирішенні взаємопов'язаних питань юридичної відповідальності суддів доводиться послідовно звертатись до одного і другого із цих законодавчих актів, що може викликати труднощі у тлумаченні законодавства.

На наш погляд, ці питання доцільно врегулювати виключно Законом України «Про Вищу раду правосуддя», на яку покладено розгляд відповідних дисциплінарних справ щодо суддів.

Список використаних джерел:

1. Семенов В.М. Суд и правосудие в СССР, учебник. – М., Юрид. лит., 1976. – С. 57.
2. Овчаренко О.М. Теоретико-прикладні проблеми інституту юридичної відповідальності судді: монографія / О.М. Овчаренко. – Х.: Юрайт/
3. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р. – К.: Істина, 2010. – 174 с.
4. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 31. – ст. 545.
5. Закон України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 7-8. – Ст. 50.
6. Закон України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» від 19 грудня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 9. – Ст. 62.